

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 929Vošnjak B.:327(497.1)"1917"

Prejeto: 19. 5. 2017

Vloga in pomen slovenskega predstavnika Jugoslovanskega odbora na krfskih pogajanjih junija 1917

ALEKSANDRA GAČIĆ

doktorica zgodovinskih znanosti

Aleksandra Gačić, s. p., Rožnik 17, SI-3270 Laško

e-pošta: aleksandra.gacic@gmail.com

Izvleček

V članku so predstavljena pogajanja Jugoslovanskega odbora in srbske vlade na krfski konferenci junija 1917, katerih rezultat je bila Krfska deklaracija. Pogajanj se je udeležil le en slovenski predstavnik, ki je bil hkrati najdejavnejši slovenski član Jugoslovanskega odbora – dr. Bogumil Vošnjak. Ravno njegovo izredno zanimanje za vsa pereča vprašanja, povezana z oblikovanjem nove enotne jugoslovanske države, so ga kvalificirala kot predstavnika za pogajanja na Krfu, kjer je imela sedež vlada srbske kraljevine. Vošnjak je sestavljal tudi ožji odbor, ki je sestavil besedilo Krfske deklaracije in je danes znan kot edini slovenski podpisnik tega dokumenta.

Ključne besede:

Krfska deklaracija, krfska konferenca, Jugoslovanski odbor, vlada Kraljevine Srbije

Abstract

THE ROLE AND IMPORTANCE OF SLOVENIAN REPRESENTATIVE OF THE YUGOSLAV COMMITTEE IN THE CORFU NEGOTIATIONS IN JUNE 1917

In this article, negotiations between Yugoslav Committee and Serbian government at the Corfu Conference in June 1917, achievement of which was the Corfu Declaration, are presented. The only one to present Slovenia in these negotiations was the person who was also the most active member of the Yugoslav Committee - Dr. Bogumil Vošnjak. It was precisely his extraordinary interest in forming the new united Yugoslav country that qualified him for negotiations on the Island of Corfu, which was at that time the seat of the Government of the Kingdom of Serbia. Vošnjak was part of the selected committee that was responsible for assembling the text of the Corfu Declaration. Today, Vošnjak is known as the only Slovenian signatory of that document.

Key-words:

Corfu Declaration, Corfu Conference, Yugoslav Committee, Government of the Kingdom of Serbia

Uvod

Jugoslovanski odbor (JO) je formalnopravno obstajal od leta 1915 kot združba hrvaških in slovenskih emigrantov, ki so si za cilj zastavili ustanovitev skupne jugoslovanske države, njihova prva naloga pa je bila opozarjanje svetovnih velesil na položaj južnih Slovanov, da bi po koncu vojne lažje dosegli zastavljeni cilj. Odbor je deloval samostojno, brez povezave z domovino. Da bi dosegli zastavljene ideje, je bil nujen vstop v pogajanja tudi s srbsko vlado, ki ji je kot starosta srbske politike načeloval Nikola Pašić. Omenimo naj, da so Srbi Slovence v svoje osvobodilne načrte sprejeli šele 7. 12. 1914 s podpisom *Niške deklaracije*, za kar zasluge pripisujemo dr. Niku Zupaniču. Deklaracija je veljala za formalni in prvi jugoslovanski program Srbije, njeno bistvo pa se izraža v naslednjih vrsticah:

»Prepričani v vernost celega srbskega naroda, da izdrži v svetem boju za obrambo svojega ognjišča in svoje svobode, vlada kraljestva Srbije smatra za svojo najglavnejšo in v teh osodepolnih trenutkih edino nalogo, da zagotovi uspešen konec ovega bojevanja, ki je v istem trenutku, ko se je začelo, postalo obenem boj za osvobodjenje in združenje vseh naših neosvobojenih bratov: Srbov, Hrvatov in Slovencev.«¹

Aprila, Dragoslav Janković sicer trdi, da 6. ali 7. 5. 1917, je Pašić povabil predstavnike JO na Krf in hkrati predlagal, da naj se na pogajanja pošlje tri člane, in sicer po enega Hrvata, Slovence in bosanskega Srba, zaradi »dogovora o vseh vprašanjih«.² Takrat je begunska srbska vlada imela sedež na Krfu, kjer je delovala brez Narodne skupščine, s katero je bila v bistvu v slabih odnosih.³ Delegacija JO je na Krf odpotovala 1. 6. 1917, kamor je priplula deset dni pozneje. Ožji odbor, ki je sestavil besedilo deklaracije, so sestavljali Ante Trumbić kot predsednik JO, Stojan Protić, član Samostojne radikalne stranke, Ljuba Davidović in Bogumil Vošnjak, člane srbske vlade so predstavljali Pašić, član Ljudske radikalne stranke Momčilo Ninčić, ekonomist in član Napredne stranke Vojislav Marinković, član Narodno radikalne stranke Marko Đuričić in vojni minister Milorad Drašković. Deklaracija je luč sveta ugledala 20. 6. 1917.⁴ Pred sestavo delegacije JO je Trumbić dal Slovencem nalogo,

ASS, t. e. 17, Ščit, na katerem so simbolično prikazane slovanske dežele. Delo Ivana Meštrovića in darilo prestolonasledniku Aleksandru. Ščit je prinesla delegacija Jugoslovanskega odbora s seboj na Krf, slika iz knjige *Jugoslovanski odbor (1915–1918)*

¹ Jezernik: *Antropolog, ki je ljudem meril glave*, str. 63.

² Kranjec: *Kako smo se zedinili*, str. 96.

³ Janković: *Jugoslovensko pitanje i Krfska deklaracija 1917. godine*, str. 63, 64.

⁴ ASS, FV, t. e. 4; Vošnjak: *Jugoslovanski odbor v Londonu*, str. 26.

naj sami izberejo svojega predstavnika. Odločalo se je med Vošnjakom in Gustavom Gregorinom, Niko Zupanič ni prišel v poštev verjetno iz istih razlogov, zaradi katerih Srbi iz Bosne niso izbrali Milana Srškića, oba sta namreč že veljala za sodelavca v Pašićevem kabinetu.⁵ Naposled je bil na pogajanja poslan Vošnjak, ki ga je kvalificiralo njegovo izjemno zanimanje za jugoslovansko problematiko, še zlasti za pereče težave Trsta in Istre.⁶ Tik pred odhodom delegatov JO na Krf je bila v domovini prebrana znamenita *Majniška deklaracija*, ki je niso mogli prezreti ne člani JO ne Srbi. Pašić in srbska vlada sta sprva bila na videz tolerantna do deklaracije, a se je pozneje na pogajanjih pokazalo, da vendarle ni tako. Morda je bil to le izraz obzirnosti do pogajalcev JO, kar pa je Vošnjak napačno ocenil, da so jo srbski politiki odobraval.⁷

Ob Pašićevem povabilu na pogajanja je v svetu prišlo do velikih sprememb. ZDA so namreč vstopile v vojno, Rusijo pa so pretresale revolucije. To je pomenilo zgodovinski trenutek, v katerem je imelo oblikovanje jugoslovanskega programa velik pomen.⁸ Po mnenju češke avtorice Milade Paulove je Pašić na prigovarjanje Trumbića, Protića in Davidovića pristal na sklic krfske konference, saj je bil čas za Srbijo zelo neugoden, ker je obstajala bojazen, da se bodo Britanci resneje vmešali v njene notranje zadeve in zadeve prihodnje Jugoslavije ter tako predlagali konfederativno ureditev, hkrati pa je bil zaskrbljen za usodo srbske dinastije in izgubo ugleda Srbije v Evropi po solunskem procesu. Do nesoglasij je prišlo tudi znotraj samega JO, saj se je pojavil strah, da se bo tudi sedež odbora preselil in ustalil na Krfu.⁹ Preden so predstavniki JO odpotovali na krfska pogajanja s srbsko vlado, so se med 22. 4. in 20. 5. 1917 sestajali na rednih sestankih. Po Vošnjakovih besedah so vse sprejete sklepe teh sestankov zapisali v nekakšnem protokolu. Razpravljali so o imenu države, ozemeljski delitvi, ustanavljanju samoupravnih enot, možnosti ali nezmožnosti ohranitve ozemeljske celosti Hrvaške, ministrstvu samouprave, sestavi in velikosti samoupravnih enot ter odnosu med Cerkvijo in državo. Temelj teh razprav je bila srbska ustava, razgovori pa so bili po Vošnjakovih besedah

SI AS 1039, osebni fond Bogumila Vošnjaka, mapa 11, Dr. Niko Zupanič

⁵ Janković: *Jugoslovensko pitanje i krfska deklaracija 1917. godine*, str. 192, 201.

⁶ Janković: *Jugoslovensko pitanje*, str. 28; Vošnjak: *U borbi za ujedinjenu narodnu državu*, str. 221.

⁷ Janković: *Jugoslovensko pitanje*, str. 130, 202.

⁸ ASS, FV, t. e. 5.

⁹ Janković: *Jugoslovensko pitanje i Krfska deklaracija 1917. godine*, str. 190, 194.

uvod v krfsko konferenco.¹⁰ Toda v Pašićevem pozivu ni bilo jasno opredeljeno, o čem bodo pravzaprav razpravljali. Zato JO pred odhodom ni natančno opredelil skupnega stališča, ki naj bi ga zastopali njegovi delegati. Trumbić je bil celo prepričan, da bodo na Krfu samo izmenjali mnenja s srbsko vlado.¹¹ Dragoslav Janković je v razpravi o *Krfski deklaraciji* zapisal, da je Trumbić pred seboj imel predvsem dva cilja, dogovor o osnovah prihodnje skupne jugoslovanske države in predstavitev jugoslovanskega vprašanja pred Evropo. Prav tako je bilo razumljivo, da se je Trumbić moral živo zanimati za razjasnitev osnov notranje ureditve prihodnje skupne države, še zlasti za obliko državne ureditve. Ta vprašanja so bila pravzaprav vseskozi v času vojne prisotna v odnosih med odborom in srbsko vlado. Ker pa je tokrat srbska vlada dala pobudo za razjasnitev teh perečih vprašanj, je Trumbić seveda Pašićev poziv sprejel odprti rok.¹² Velik vpliv na nastanek *Krfske deklaracije* naj bi imelo predvsem dogajanje v Rusiji. O ruskem padcu in njegovem vplivu na tok dogodkov je Vošnjak pisal dvajset let pozneje: »/.../ V Rusiji je izbruhnil strašen socialen požar, kakršnega svet še ni videl, carska Rusija se je izpremenila v prah in pepel. Pad Rusije je bil eden izmed razlogov, da smo bili pozvani od srbske vlade na Krf.«¹³ Čeprav Jugoslovanski odbor še ni zavzel nikakršnega stališča do dogodkov v Rusiji, je Vošnjak na eni izmed sej predlagal, naj se odbor s posebno spomenico posvetuje o položaju v tej državi. A prisotni Vošnjakovega predloga niso sprejeli z odobravanjem, prav tako se jim je zdel ironičen njegov predlog, da bi ruski dumi čestitali.¹⁴ Že leta 1916 naj bi Vošnjak odpotoval v Sankt Peterburg, za kar je dobil tudi priporočilo srbskega poslaništva v Parizu. Pašić je JO poslal telegram, naj v Rusijo nujno pošlje ali Vošnjaka ali Jovana Banjanina, hrvaškega politika in publicista srbske nacionalnosti. Ker so se razmere na bojiščih vse bolj zaostrovale, so tudi člani JO v Rusiji zahtevali, naj centralni odbor pošlje enega izmed njiju s pojasnilom, da tudi največja nevarnost, kakršno predstavlja pot, ne more biti ovira, saj se je korpus znašel pred katastrofo. V pozivu so ostro pozvali: »/.../ Če lahko cel narod prenaša največje žrtve, lahko tudi oni nekaj žrtvujejo zanj.« A kot je zapisal Dragoslav Janković, se ne enemu ne drugemu pot v Rusijo ni zdela simpatična. Vošnjak je v svojem dnevniku raje kot o Rusiji pisal o lepem vremenu v Londonu, sprehodih po londonskih parkih in ulicah.¹⁵

Na poti proti Krfu so se člani JO ustavili v Rimu, in sicer ravno v dneh, ko je Italija razglasila protektorat nad Albanijo, in to je za člana odbora pomenilo »nož v hrbet naši bodoči balkanski politiki«. Protektorat je zanje pomenil aneksijo: »/.../ Potujemo na Krf v dneh, v katerih hoče Italija postati balkanska država.«¹⁶ V krfskem pristanišču so jih sprejeli Ljubomir Nešić, srbski pisatelj Milutin Jovanović, Dinko Trinajstić in general Jordan Stajić.¹⁷ Člani JO so se že prvi večer srečali s prestolonaslednikom Aleksandrom Karađordževićem,¹⁸ ki so mu podarili ščit, ki ga je posebej za to priložnost izdelal hrvaški kipar in član JO Ivan Meštrović. Ščit je na poseben simbolni način prikazoval vse dežele avstro-ogrskih Slovanov, vendar na njem ni bilo grba Goriške, kar je regent takoj opazil. Seveda se je tudi slovenskemu predstavniku Vošnjaku zdelo, da je Me-

¹⁰ Vošnjak: *U borbi za ujedinjenu narodnu državu*, str. 186–187.

¹¹ Petrinović: *Ante Trumbić, politička shvaćanja i djelovanje*, 162.

¹² Janković: *Jugoslovensko pitanje i Krfska deklaracija 1917. godine*, str. 195, 196.

¹³ Vošnjak: *Tri Jugoslavije*, str. 5.

¹⁴ Janković: *Jugoslovensko pitanje i Krfska deklaracija 1917. godine*, str. 155.

¹⁵ Janković: *Jugoslovensko pitanje i Krfska deklaracija 1917. godine*, str. 82, 168; Trgovčević: *Naučnici Srbije i stvaranje Jugoslavije*, str. 194.

¹⁶ Vošnjak: *U borbi za ujedinjenu narodnu državu*, str. 221.

¹⁷ Vošnjak: *Jugoslovanski odbor u Londonu*, str. 28.

¹⁸ Karađordžević, Aleksander I. (1888–1934), prestolonaslednik od leta 1909, regent Srbije od leta 1914 in vrhovni komandant srbske vojske v 1. sv. vojni. Izpeljal je formalno združitev jugoslovanskih narodov v Kraljevino SHS. Po očetovi smrti je postal kralj. Prunk: *Karađorđevići*, str. 406.

štrović Slovincem storil krivico, ker je Koroški in Štajerski namenil le enega konja. Vošnjak je prestolonasledniku podaril svojo knjigo,¹⁹ ki jo je regent sprejel z zahvalo: »Z veseljem sprejemam novi dar vaše vdanosti kot simbol edinstva vsega našega srbsko-hrvatsko-slovenskega naroda, katero je tako umetniško izrazil v tem krasnem delu veliki umetnik Meštrović. Ravno tako sem tudi vzradoščen, ko vidim, da vi vsi sodelujete pri velikem delu za osvobojenje in zedinjenje.« Regent je Vošnjaku v zahvali nakazal, da mu lahko zaupajo: »Bodite prepričani, da bodo tudi v bodoče kot doslej vse moje sile posvečene temu velikemu idealu v imenu sreče in napredka vseh treh delov našega naroda.«²⁰

Prestolonaslednik je pri Vošnjaku pustil globok vtis, o čemer pričajo njegove besede v dnevniku, ki ga je v času vojne marljivo pisal: »Ker je bila ta dan baš rešena kriza[,] bali so se naši iz odbora, da bi se v razgovoru z A/leksandrom/ nekoliko preveč eksponiral, pa nič se ni zgodilo.« Vošnjak je pustil zaznamek o delu pogovora z regentom: »Govorili smo o soškem frontu. Pravil sem mu o oni izjavi briškega župana italijanskemu generalu, da hočejo biti ujedinjeni Slovenci s Srbijo. /.../ Pravil je, da tam na fronti Italijan vprašal njega, kaj pomeni napis »Ljudska škola«. Pripovedoval sem mu o Londonu, angleškem katolicizmu.« V drugem prostoru je živahen pogovor teklen naprej: »In sedaj se je začel dolg, dve uri trajajoč razgovor. Vprašal me je, ali smo zadovoljni z vlado, da naj to stvarno povem. Na to jaz: Da sicer ni prišlo do sukoba, pa da se energije ne izkoriščajo, ki so na razpolago, pa to je treba pripisati izvestnim prilikam, v katerih živimo. Govoril sem mu o avstrofilski kampanji v Angliji, ter razložil svoj načrt glede novinarskega biroa, kojega je povsem odobral. Istaknil sem, da bodo Anglo-Saksoni vladali svet[u], z njimi je treba biti v dobrih zvezah.« Regenta je zanimalo, ali bi Vošnjak morebiti odpotoval v Ameriko, a se je slednji, čeprav mu leto poprej to ni prišlo, raje zavzel za Rusijo: »Rekel sem mu, da je treba biti v stiku z revolucionarno Rusijo. Treba je povdarjati demokratske, kulturne in antiimperialistične težnje naše politike; Rusi hočejo sve videti sub specie aeternitatis. Kurz v Rusiji je treba absolutno spremeniti. /.../ Romanovi se ne bodo nikdar vrnili, to je napravilo globok vtis na njega.« Beseda je nanekla na različne teme: »Izpraševal me je o problemu plebiscita, kojega sem mu tolmačil obširno. Živo se je zanimal za sedanje prilike v slovenskih deželah. Govoril sem o vojaškem značaju našega plemena. /.../ Ni se pa hotel spuščati v stvar, ko sem izrazil željo, da bi se seznanil z organizacijo srbske vojske. Omenil sem problem discipline na delikaten način, pa takoj me je razumel.«²¹ Zdi se, da je Vošnjak regentu uspel dati tudi napotke za prihodnost: »Razložil sem, da bo krivo, ako se bomo vrnili v domovino samo z lepimi besedami, treba je i[n] kruha i[n] novca, drugače bo narod top napram idealu ujedinjenja. Amerika nam bo dajala denar, samo ako bo imela zaupanje v nas. Ta kredit pa bomo imeli samo tedaj, ako bodo notranje razmere konsolidirane in ako dokažemo, da smo sposobni si dobro urediti državo.« A njun pogovor se je hitro iztekel: »A/leksander/ je vrlo pameten, poslušal je z največjo pazljivostjo in sam ne vem, kako hitro je minil čas. /.../ Slika mladega vladarja mi je bila neprestano pred očima.«²² Že ob prihodu na Krf je imel Vošnjak priložnost spregovoriti tudi s srbskim pravnikom Jovanom Jovanovićem. Iz njunega pogovora je bilo mogoče razbrati, v katerih ključnih točkah se bosta razhajala JO in srbska vlada. Jovanović je Vošnjaku zaupal strahove, da se Hrvati morda ne bodo želeli sprijazniti z unitarno državo in se bodo raje zavzeli za srbsko-hrvaški dualizem. A Vošnjak ga je skušal pomiriti, da do tega verjetno ne bo prišlo, saj naj bi potemtakem Slovenci lahko zahtevali trializem.²³

¹⁹ Vošnjak: *U borbi za ujedinjenu narodnu državu*, str. 232; Bevc: *The Corfu Diary of Dr Bogumil Vošnjak*, str. 29.

²⁰ *Besede kralja Aleksandra I.*, str. 35.

²¹ Vošnjak: *Dnevnik*, str. 197, 198; Vošnjak: *U borbi za ujedinjenu narodnu državu*, str. 249.

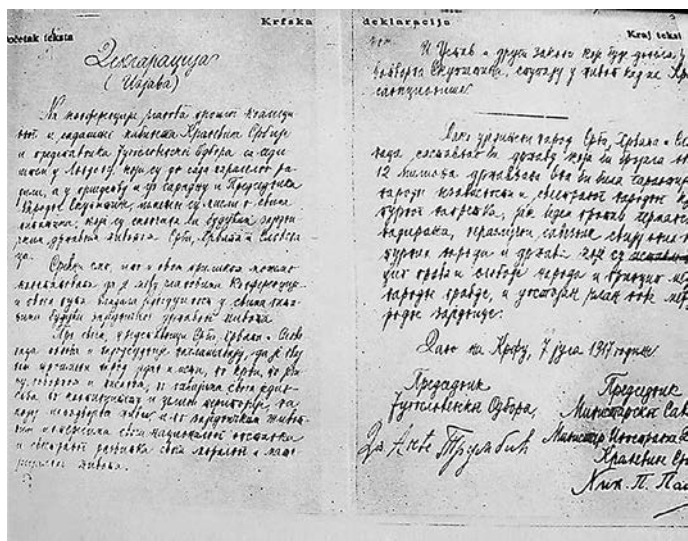
²² Vošnjak: *Dnevnik*, str. 197, 198; Vošnjak: *U borbi za ujedinjenu narodnu državu*, str. 249.

²³ Rahten: *Od aneksijske krize do ženevskega sporazuma*, str. 82.

Vošnjak je bil k regentu povabljen še konec julija 1917 v Solunu.²⁴ Seveda je tudi o tem snidenju v dnevniku zapisal vtise: »Zopet na večerji pri prestolonasledniku, navzoča sta bila oba ministra, pa razgovarjal se je prestolonaslednik samo s Trumbićem. /.../ Prestolonaslednik me je predstavil nekemu višjemu francoskemu oficirju, potem me pa pustil stat.« A tokrat regent zanj ni imel veliko časa: »Ako me predstavi, ima to pač ta smisel, da se udeležujem razgovora. Imel sem vtis, da sem nekaj zanemarjen. Vrlo zanimiv razgovor z mladim Jelinićem, to je mladi veter, ki veje. /.../ Senzacijo ta večer je zbudilo, da se je Aleksander skoraj dve uri nepretrgoma razgovarjal v salonu sam s Trumbićem.«²⁵

V Solunu, kamor jih je povabil prestolonaslednik, se je Vošnjaku pripetila neprijetnost, ki je ni mogel spregledati in ni mogel molčati, ko so bili Slovenci zamenjani za Slovake: »Obisk Sarajlu. Predstavil nas je Balugdić. Sprejel nas je stoječ v sobi, kjer se spravljajo paketi. B/alugdžić/ je predstavil Trin/ajstića/ in mene kot Slovake, nato sem jaz gromko rekel Slovēnes. Sarail, ki je bil precej nemilosten, je pa omenil, da ve on morebiti stvar bolje nego B/alugdžić/.«²⁶

Prva seja krfske konference je potekala 14. junija, a je po Vošnjakovih zapisih šlo le za formalno srečanje: »Prvi sestanek v beli Pašičevi hiši. Sprejemal nas je gori na stopnicah. Sestanek zgolj formalnega značaja, določa se ure skupnih sej z ministri. Pašič pravi, da bodo sestanki imeli značaj posvetovanj, ne bodo storjeni zaključki.« Naslednji dan je na prvi uradni seji krfske konference Pašič podal »dolga ekspozice« o narodni enotnosti in orisal prihodnjo državo. Prvič naj bi bil uporabljen tudi pojem enakosti ver. Po Vošnjakovih zapisih bi bil Pašič pripravljen pristati tudi na federalizem, če bi to omogočilo čimprejšnjo združitev narodov. Za Pašićem je prišel na vrsto Trumbić, a je menda tako ozko govoril o mandatu JO, da ga je Drašković zbodel, ali morebiti ne govori le v svojem imenu. Vošnjaka je pritegnila predvsem Marinkovičeva izjava, da »/.../ se osvobojenim deželam ne bo naložil nikakršen režim proti njihovi

Faksimile Krfske deklaracije, Muzej Srbi na Krfu 1916–1918

²⁴ Solunska fronta je leta 1917 predstavljala eno od osnovnih in najtežjih skrbi srbske vlade, za katero so antantne sile zelo malo skrbele. Solunska fronta je prav tako bila ne le ena izmed točk, na kateri je prihajalo do navzkrižja posebnih interesov zaveznikov, temveč tudi prizorišče, na katerem je prišel do izraza stvarni, pravi odnos imperialističnih sil do malih držav in narodov, ki so se kazali, kot na primer pri Srbih, tudi v odnosu zaveznikov z njimi. Janković: *Jugoslovensko pitanje i Krfska deklaracija 1917. godine*, str. 33.

²⁵ Vošnjak: *Dnevnik*, str. 213.

²⁶ Prav tam.

volji».²⁷ Vošnjak je udeležencem seje izročil spis *Piemont*, zbirko razprav o temeljnih prihodnje države, političnem centralizmu, decentralizaciji in samoupravi, po razmeram primerno prilagojenem anglosaškem vzoru. Z vso energičnostjo se je zavzel, da se na vsak način določi, da bo nova država spadalo celotno slovensko ozemlje. A vmes je posegla že znana objava o *Majniški deklaraciji*, zato srbski udeleženci menda sprva niso želeli niti slišati za Slovence z obrazložitvijo, da sami želijo ostati pod okriljem habsburške monarhije.²⁸ Zastavljalo se je tudi vprašanje, ali je pametno javno objaviti, da so pogajalci JO na Krfu, vendar sta Vošnjak in Trumbić menila, da je to Avstriji in Italiji že znano.²⁹

Ker je politična tradicija Srbov v veliki meri temeljila na ideji samouprave, je Vošnjak realno upal, da bodo njegova stališča naletela na posluh,³⁰ zato je samouprave zavzeto zagovarjal: »Če bomo takoj ustvarili svojo samoupravo, bomo z lahkoto prebrodili prva leta našega upravnega življenja. /.../ V naših deželah obstajajo enote, ki bi se lahko izkoristile. Samoupravne enote morajo biti ustvarjene z ekonomskimi, socialnimi in geografskimi odnosi. To mora biti v deklaraciji. Srečni bi bili, če bi se te enote ujemale z današnjimi zgodovinsko administrativnimi mejami, ampak ne da se ohranijo današnje oblike /.../« Najodločneje pa je obsodil centralizem: »Strogo centralizirane dežele niso dežele stabilnosti in politične poštenosti. Lokalna uprava budi iniciativo, interes za manj pomembne posle, ambicije. A obstaja zelo pomemben predpogoj: samoupravne enote morajo biti velike, a ne smejo biti srbska okrožja. Samo velike samoupravne enote bodo zadovoljile velike naloge samouprave; kdo centralizira in nivelizira, uničuje.« A žal se je z Vošnjakovim predlogom od članov JO delno strinjal le Hinko Hinković.³¹ Ko so razpravljali o imenu prihodnje skupne države, so bili dani številni predlogi, med njimi »Kraljevina združenih srbskih, hrvaških in slovenskih dežel; Združena Kraljevina Južnih Slovanov Srbov, Hrvatov in Slovencev«; Vošnjaku pa se je zdel najbolj simpatičen naziv »Združena nacija Srbov, Hrvatov in Slovencev«.³² Ves čas je namreč trdno zagovarjal stališče, da so Slovenci Jugoslovani, za kar se je zavzemal tudi v propagandi: »Dopoldne [sem] bil pri Forbesu in mu tožil v diskretni obliki, da premalo upošteva Slovence. Rekel sem mu, da je moja sveta dolžnost, mu priporočati, da se naj vendar peča s Slovenci. /.../ Naša borba je boj za biti ali ne biti, ljubi Angleži pa še vedno nočejo razumeti, da hočemo biti Slovenci Jugoslovani in da smo to tudi.«³³

Po zloglasnem solunskem procesu³⁴ in izvršitvi sodbe so se kljub slabemu ozračju, predvsem med predstavniki JO, seje na krfski konferenci nadaljevale povsem normalno. Silvo Kranjec je enajst let pozneje zapisal, da je srbska vlada JO zelo razočarala s solunskim procesom, saj je s tem pozornost usmerila k domačim težavam, namesto k splošnim jugoslovanskim. Vošnjak se je pozneje čudil, kako so lahko člani konference imeli tisti duševni »ekvilibrij«, potreben za vodenje prihodnjega državnega življenja. Zanj je bil pravi »čudež«, da je iz takšne tragedije nastala deklaracija neodvisnosti in notranje ureditve, ki je ni ustvaril noben drugi narod v času vojne.³⁵

²⁷ Bevc: *The Corfu Diary of Dr Bogumil Vošnjak*, str. 25–27.

²⁸ Ogris: *Borba za jugoslovensko državo*, str. 40.

²⁹ Bevc: *The Corfu Diary of Dr Bogumil Vošnjak*, str. 29.

³⁰ Grdina: *Oblike parlamentarizma v obdobju 1918–1941*, str. 194.

³¹ Janković: *Jugoslovensko pitanje i Krfska deklaracija 1917. godine*, str. 261, 262.

³² Prav tam, str. 231.

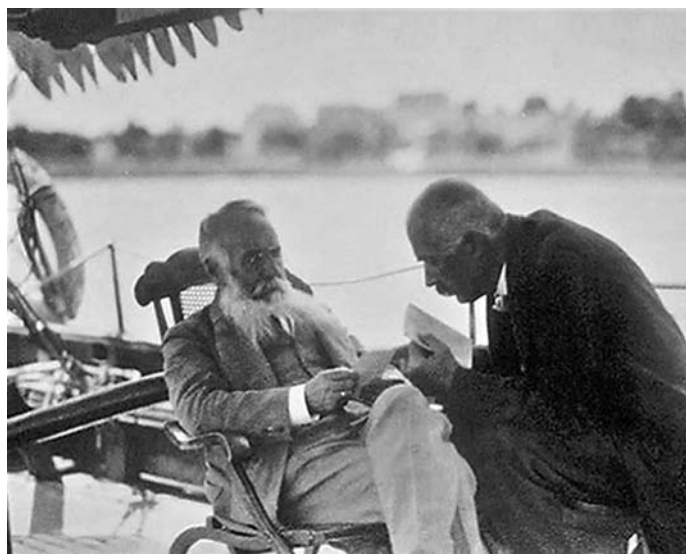
³³ Vošnjak: *Dnevnik*, str. 120.

³⁴ Solunski proces proti polkovniku Dragutinu Dimitrijeviću - Apisu in njegovim sokrivcem (proti tako imenovani Črni roki, organizirani v skupini *Ujedinjenje ili smrt*) je izzval negodovanje tako v domačih kakor tudi zavezniških političnih krogih. Med srbskimi politiki je prišlo do hudega spora, kar se je zaključilo v koalicijskem kabinetu 10. junija 1917. Novi mandat za sestavo homogene vlade je od regenta dobil Pašić. Čulinović: *Pravnopolitičko značenje Krfske deklaracije*, str. 173.

³⁵ Janković: *Jugoslovensko pitanje i Krfska deklaracija 1917. godine*, str. 215; Kranjec: *Kako smo*

ASS, t. e. 17, Tvorci Krfske deklaracije, slika iz knjige Jugoslovanski odbor (1915–1918)

Nikola Pašić svojemu sekretarju Šainoviću narekuje
nujno sporočilo za tujino na Krfu leta 1916, Muzej
Srbi na Krfu 1916–1918
Muzej Srbi na Krfu 1916–1918.

Vošnjak je takrat srbski narod precej čislal: »/.../ Takega kmeta nima noben narod sveta kot je srbski kmet. /.../ Koliko bistrosti, zdravega razuma, inteligence, zdravega poleta. Ta narod ne sme in ne more poginiti. Ako bi ga tudi Nemci vrgli na tla, dvignil se bo vnovič.«³⁶ Poveljeval je srbsko moč: »Srbov ni mogoče ubiti. Rekel sem, da je srbska vitaliteta taka, da morejo ogroziti Avstrijo tudi ako jih ostane samo sto tisoč.«³⁷ A njegovo privzdignjeno mnenje o Srbih je včasih tudi nihalo: »Zvečer v officu Velimirovića, ki misli, da lažejo: nič niso storili v moji stvari. Jaz še ne poznam srbskih divjakov. Eden drugemu laže in oba vesta za to. Zapustil sem office v nekem demoraliziranem stanju.«³⁸

Krfsko konferenco je primerjal s skupščino v Philadelphii, ker se je včasih »na dolgo in široko« razpravljalo o skoraj nepomembnih stvareh, zanemarjala pa so se vprašanja, ki so pozneje izzvala krvave državljanske vojne. Tako je bilo tudi na Krfu, razpravljali so o cerkvenih vprašanjih, ki so v prihodnosti izzvala najmanj težav.³⁹ V govoru na eni izmed sej je Vošnjak govoril o enotnosti notranje ureditve, vendar je deloval nekoliko neopredeljeno, saj je zatrdil, da so vsi za enotnost in da ni treba govoriti o dvojnosti civilizacije. Poudaril je, da se bo v bližnji prihodnosti zastavilo vprašanje, kako naj se združijo v enotno čutenje, v eno državno idejo vsi deli, ki so vzniknili v različnih okoliščinah.⁴⁰

Delegati JO niso nastopali skupno, temveč posamezno, saj so se zavzemali vsak za svoje stališče, zaradi česar niso bili tako uspešni. Njihova stališča so se namreč razlikovala v pomembnih vprašanjih glede notranje ureditve prihodnje države, o čemer se je razpravljalo šele po njenem nastanku.⁴¹ Na seji 17. junija je prvi spregovoril Vošnjak, in sicer: »Slovenci niso nikoli bili v sovražnem odnosu do bratov na Jugu. Mi smo bili dolgo mnenja, da bodo Italijani zahtevali samo Trst, Istro in Gorico. /.../ Oni zdaj zahtevajo Dalmacijo, hočejo biti balkanska država. Vse se mora braniti. Vsi trije deli našega naroda želijo združitev.« Opo-rekal je Trumbiću, ki je predlagal plebiscit: »Žalitev bi bila, če bi zahtevali plebiscit zaradi potrditve enotnosti našega naroda. /.../ V določenih

se zedinili, str. 95; Gačić, Dr. Bogumil Vošnjak – politik in diplomat, str. 116.

³⁶ Vošnjak: Dnevnik, str. 96.

³⁷ Prav tam: str. 113.

³⁸ Prav tam: str. 177.

³⁹ Janković: Jugoslovensko pitanje i Krfska deklaracija 1917. godine, str. 207.

⁴⁰ Prav tam, str. 233.

⁴¹ Ante Trumbić, politička shvaćanja i djelovanje, str. 162.

delih našega naroda zavest ni povsem razvita. V drugih je, kot na Primorskem in v slovenskih krajih. Mi smo lahko preganjani, noben Slovenec ne bi volil drugače kot za slovensko stvar. Strinjam se z g. Protićem, da se to vprašanje postavi negativno.«⁴² Begalo ga je predvsem vprašanje, kako se bodo kulturno različni narodi združili v enotni državi: »Problem je psihološki, to je čisti problem vzgoje. Evolucija je hitra. G. Korošec, predsednik Jugoslovanskega kluba v cesarskem državnem zboru, je dal jasno izjavo. Taka evolucija se je, zgleđa, popolnoma izvršila v narodu, pri klerikalcih kot tudi pri ostalih.« Željo po združitvi je Vošnjak oprl na padle žrtve vojne: »Naše žrtve so ogromne. S pogledom na njih imamo pravico zahtevati združitev.« Prihodnjo skupno državo je primerjal s Poljsko: »Če je zrelo vprašanje Poljske, ki ni tako veliko žrtvovala za splošno stvar, od kod se lahko nam nasprotuje. Mi imamo pravico apelirati tudi na moralna čustva zaveznikov. /.../ Mi imamo pravico zahtevati, da se naš problem internacionalizira in da rečemo: ne bo se ustvarila varna osnova za prihodnost, če se naše vprašanje ne reši.«⁴³ Na seji 21. junija je spregovoril o položaju Cerkve, a je s tem vznemiril tako Pašića kot Trumbića: »Tudi če sem osebno pristaš ločitve cerkve, ne smatram, da se lahko izvede glede na naše okoliščine. /.../ Samo če se preveč ne poudarja pravoslavni karakter vladarja, se bo lahko doseglo, da bomo lahko sukcesionarji prava avstrijskega vladarja, da lahko imenuje škofo in druge cerkvene veljake. Mi smo govorili o veri vladarja, ne pa tudi o veri namestnika. /.../ Jaz ne verjamem, da je možno takoj organizirati tri državne cerkve.« Ob koncu Vošnjakovega govora je Pašić vendarle razglasil, da sprejema sklep o enakopravnosti vseh veroizpovedi.⁴⁴

Naslednji dan je prišlo do razkola znotraj srbske koalicije, saj sta neodvisna kandidata odstopila, ker regent ni upošteval njunega predloga o pomilostitvi kaznjencev. Zaradi razpada koalicijskega kabineta so se v težavnem položaju znašli tudi predstavniki JO. Po Vošnjakovem mnenju je bil namreč pogoj za uspešnost njihovega dela ta, da dojemajo stranke jugoslovanski program kot nekaj nadstrankarskega. Na zasebni seji JO so delegati sklenili, da bo Trumbić obiskal vse tri nekdanje srbske ministre in jih prosil, naj se udeležijo njihovih posvetovanj.⁴⁵

Ko so 30. 6. 1917 razpravljali o imenu, grbu, koledarju in kronanju, je Vošnjak oporekal Protićevi izjavi, da je ime Jugoslavija umetno: »Večji pomen ima vprašanje imena kot grba in barve. /.../ Ne zmanjšujoč pomen nacionalnih imen, jaz mislim, da naziv »Jugoslovani« mora iti v ustavo. Narod jugoslovanski, stopajoč v skupnost, predstavlja Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev.« A Protić je menil, da takšen naziv ni pravilen, saj v takšno skupnost niso vstopali tudi Bolgari. Vendar je Vošnjak že imel pripravljen odgovor tudi na te pomisleke: »V praksi se samo te tri veje naroda smatrajo kot Jugoslovani. Tuji svet se je na ta naziv že začel navajati. Ime Združena Kraljevina že obstaja: Združena Kraljevina Velika Britanija. Zaradi tega je isto ime za dve državi nerodno.« Pri kronanju bi po Vošnjakovem mnenju morali sodelovati tako predstavniki pravoslavne vere kot tudi katoliške. Ob koncu te seje je Pašić predlagal uredništvo za pripravo besedila deklaracije, ki so ga sestavljali Protić, Marinković, Davidović, Trumbić in Vošnjak.⁴⁶

Na seji, ki je potekala 2. julija, je imel Vošnjak obsežen govor: »Prešel bom na upravni problem v slovenskih deželah. Slovenci so bili najbolj zastopani v pravosodju. Samo v Primorju smo imeli upravne uradnike Slovence, ki so prišli iz

⁴² A na pariški mirovni konferenci je bil plebiscit glede jadranskega vprašanja kljub nekaterim nasprotovanjem predlagan.

Šišić: *Jadransko pitanje na konferenciji mira u Parizu*, str. 28.

⁴³ Vošnjak: *U borbi za ujedinjenu narodnu državu*, str. 228, 229.

⁴⁴ Vošnjak: *U borbi za ujedinjenu narodnu državu*, str. 238.

⁴⁵ Bevc: *The Corfu Diary of Dr Bogumil Vošnjak*, str. 28.

⁴⁶ Vošnjak: *U borbi za ujedinjenu narodnu državu*, str. 247, 248; Vošnjak: *Jugoslovanski odbor*, str. 30, 31.

naroda. Na Kranjskem in Štajerskem so bili slovenski uradniki redek pojav. /.../ Med sodniki je bilo malo nenacionalnih elementov. V dunajskih ministrstvih je bilo zelo malo Slovencev. V samoupravni stroki so bili Slovenci samo v primorski in kranjski samoupravi.« Zato je predvideval, kako urediti bližajočo se situacijo ob morebitnem nastanku skupne države: »Dosti je nemških uradnikov, ki bodo morali takoj odpasti. Nastala bo praznina. Naši uradniki Slovenci so nepodkupljivi. /.../ Provizorij se bo odvil pred očmi celotne Evrope, na prvem mestu Italije. Prvo leto uprave bo odločilo prihodnost našega upravnega življenja.« A ni predvideval prevelikega državnega aparata: »Nisem za to, da veliko oseb vrši državno oblast. Komisarji bi imeli veliko odgovornost. /.../ Začetek naše državne skupnosti lahko ustvarjajo samo tisti, ki poznajo razmere. V prečanskih krajih se bo našla uprava, zakonodaja in pravosodje.« Prav tako je poudarjal, da bi bilo treba nekatere ljudi na določenih položajih zamenjati: »Vsi se strinjamo, da elementi, ki niso nacionalni, ne morejo ostati na svojem mestu. Uradništvo mora poznati razmere in zakone, ki imajo še vedno moč. Ne sme veljati načelo slepe centralizacije. /.../« Predvidel je tudi ustanovitev posebne komisije, saj naj bi jih ocenjevali z vseh strani: »Takoj po združitvi se mora ustanoviti državna upravna komisija, ki bo preučevala administrativne razmere v naših enajstih upravnih enotah. Oči Evrope bodo usmerjene v naše razmere in kritika Evrope bo stroga. /.../« Lastne poglede je imel tudi na prihodnjo obdavčitev: »Kar zadeva davke, ne sme niti en del države uživati olajšave in pooblastila.« Zahteval je tudi nacionalizacijo zemlje: »Mi Slovenci politično in socialno želimo nacionalizacijo zemlje. To je najpomembnejši problem. /.../ Mi moramo gledati, da se stanje kmečke posadke, kakršno se nahaja v Srbiji, prenese na prečanske kraje. /.../«⁴⁷

5. 7. 1917 je bil Vošnjak izbran za člana ožjega odbora⁴⁸ za sestavo Krfske deklaracije.⁴⁹ Nekaj dni za tem se je pogovarjal z zastopnikom Timesa Georgeom Calvertom, ki mu je predstavil zadeve v zvezi s Primorsko: »C/alvert/ me je vprašal, kako je to, da sedaj zahtevamo več kot prej. Zakrival sem svoje začudenje. A/leksander/ mu je rekel, da bo treba sedaj razširiti srbske zahteve. Anglež se je začel hudovati nad Italijo in izjavil, da bo na koncu ves civilizovani svet na naši strani.«⁵⁰ Na dan kraljevega goda je Trumbić sklical sejo ožjega odbora, o kateri je Vošnjak na kratko poročal v svojem dnevniku: »/.../ Bili smo jedini, da mora Srbija v posebni noti zahtevati od velikih sil ujedinjenje Južnih Slovanov. Treba je prevzeti odgovornost za naše ukrepe napram plenumu in ne čakati, da plenum šele ratificira naše zaključke.«⁵¹ Ožji odbor je sestavil tudi Spomenico za vlade zavezniških sil, skupaj z načrtom za Krfsko deklaracijo. Ta akt je Trumbić poimenoval *Predpostavka zavezniškim vladam*.⁵²

Vošnjak je ponovno govoril 8. julija in v svojem nagovoru poudaril osvoboditev in združitve: »Osvobodi lahko tudi nekdo tretji, tuji, kakor je na primer Italijane osvobodil Napoleon. Toda združijo se lahko samo člani enega in istega naroda.« Menil je, da bi morali v uvodu deklaracije zapisati: »Jugoslovanski narod stopajoč v novo državno enotnost ustvarja s tem ustavo združene države Srbov, Hrvatov in Slovencev.«⁵³ Vošnjak je priznal, da se ne strinja s centralizacijo in da bi se raje zavzel za samouprave: »Državnemu in narodnemu edinstvu mora ustrezati unitarna država, toda ne centralistična, ne uniformna. /.../ Nobeden noče odpraviti srbske svobode, ali potrebna je evolucija srbijanske demokracije ...

⁴⁷ Vošnjak: *U borbi za ujedinjeno narodnu državu*, str. 254, 255.

⁴⁸ Osnovo razprav na konferenci je sestavil tako imenovani ožji odbor (pet oseb), ki je razdelal načrte o stališčih in osnovnih težavah, ki so se nanašale na ustanovitev in ureditev prihodnje skupne države. Čulinović: *Pravno-političko značenje Krfske deklaracije*, str. 180.

⁴⁹ Vošnjak: *Dnevnik*, str. 202.

⁵⁰ Prav tam, str. 204.

⁵¹ Prav tam, str. 205.

⁵² Čulinović: *Pravno-političko značenje Krfske deklaracije*, str. 198.

⁵³ Vošnjak: *U borbi za ujedinjeno državu*, str. 242, 245.

/.../ ako bomo takoj ustvarili svojo samoupravo, bomo lahko prebrodili prva leta našega upravnega življenja. /.../ Strogo centralizirane dežele nimajo one stabilnosti in političnega poštenja.«⁵⁴ Vošnjak se je zavedal, da kulturnih razlik med Slovenci, Hrvati in Srbi ne bo mogoče odpraviti čez noč, obenem pa je sodil, da bodo nastopile velike težave pri »spoštovanju odločitev sodne veje oblasti«. Zato se mu je decentralizirana država zdela edina prava rešitev.⁵⁵ Že v članku *Pot k jedinstvu*, objavljenem v New Yorku leta 1916, je v orisu Jugoslavije zapisal, da je prihodnja država prevelika in preprosto sestavljena, da bi lahko uspešno vladala strogo centralistično. Ob tem je navedel še razlog, ki je bil v prid proticentralizmu: »Srbske upravne tradicije so razen tega premlade ter brez prave izkušenosti in moderne ekspeditivnosti, da bi mogel biti centralizem uspešen.«⁵⁶ V federalizmu je prepoznal še eno nevarnost – zunanjo politiko in utemeljeval, da se lahko v notranje zadeve vedno vmeša nekdo od zunaj. Na federalizem je gledal z ameriškega stališča in opozarjal, da ima sodna oblast pomembno vlogo in da jugoslovanski narod ni navajen sprejeti tolikšne avtoritete sodne oblasti. Po njegovem mnenju bi bilo treba najprej zagotoviti jamstvo, da državna enotnost ne bo oškodovana. Po zagotovitvi tega bi morali začeti ustvarjati avtonomne enote s širokim pogledom.⁵⁷ Federalizmu je nasprotoval tudi Trumbić, saj se je zavzel predvsem za ustavotvorne avtonomije.⁵⁸ Trumbić se je namreč zavedal, da bi unitarizem na Hrvaškem sprožil precejšnje neodobravanje, ker je Hrvaška že imela lastno zakonodajno in državno avtonomijo v notranjih zadevah, verskih in prosvetnih vprašanjih ter pravosodju. Opozoril je na dejstvo, da bi lahko z unitarizmom pri Hrvatih dosegli nasprotni učinek in tako do združitve ne bi prišlo. V enem izmed govorov 27. 6. 1917 je poudaril, da o skupni državi troimenega naroda ne razmišlja kot »o edinstveni državi[,], temveč o enotnosti države«.⁵⁹

Vošnjak se je na eni izmed sej pritožil, saj položaj Slovencev še ni bil obravnavan: »V današnji seji sem rekel, da naše vprašanje še ni na diplomatskem stolu. Na to Pašić/, da sploh še ni diplomatskega stola.«⁶⁰ Člani JO so dvomili o zanesljivosti pogajanj s Srbi, prav tako tudi Vošnjak, o čemer je pisal v dnevniku: »V seji je čital Pašić zloglasno noto od meseca avgusta 1915, v koji so nas prodali. Točno sem si zapisal, kaj pravi nota o Slovencih. To nas je sve porazilo. /.../ Kaj je napraviti, ako Srbija noče sedaj energično vzeti v roke stvar našega ujedinjenja. Poslati sla v Petrograd ali pa brzojaviti provizorni vladi. In doma verujejo, da je problem že postavljen.«⁶¹ Vošnjak je odločno zavračal dualizem Srbija-Hrvaška, saj bi to po njegovem mnenju pomenilo podobno situacijo, kakršno je prinesla Avstro-Ogrska.⁶²

Na seji 14. julija je prišlo do napetosti med Pašićem in Trumbićem, saj je slednji izrazil strah, da se bodo v ustavodajni skupščini začele pojavljati skupine, združene na podlagi plemen. A temu je Pašić ostro nasprotoval: »Če se odločimo za federativno plemensko državo, potem se bomo drugače pogovarjali. Potem moramo zahtevati črte razmejitve med plemeni. Predvsem se moramo pred ustavodajno skupščino odločiti[,], ali želimo ustvariti eno državo ali ne. Italija je že izrazila dvom v našo enodušnost in zahteva, da se Hrvaška opredeli.«⁶³

⁵⁴ Vošnjak: *Jugoslovanski odbor*, str. 31; Vošnjak: *Tri Jugoslavije*, str. 5; Vošnjak: *Ustavni pogledi*, str. 156.

⁵⁵ Grdina: *Oblike parlamentarizma*, str. 193, 194.

⁵⁶ Vošnjak: *Tri Jugoslavije*, str. 4.

⁵⁷ Janković: *Jugoslovensko pitanje i Krfska deklaracija 1917. godine*, str. 238.

⁵⁸ Stefanovski: *Trumbićev projekat državnopravnog provizorijuma na Krfskoj konferenciji*, str. 50.

⁵⁹ Janković: *Ante Trumbić na Krfskoj konferenciji*, str. 62; Vlačić: *Koncepcija južnoslavenskog interesa u govoru Ante Trumbića na Krfskoj konferenciji 24. lipnja 1917*, str. 68.

⁶⁰ Vošnjak: *Dnevnik*, str. 207.

⁶¹ Prav tam, str. 207.

⁶² Vošnjak: *Ustavni pogledi*, str. 153.

⁶³ Vošnjak: *U borbi za ujedinjenu narodnu državu*, str. 259.

16. 7. 1917 je potekala zadnja seja, na kateri so pogajalci govorili o vsebini *Krfske deklaracije*. Iz Vošnjakovega zapisa je mogoče zaznati, da so se razšli v neprijetnem vzdušju in da je bilo čutiti nekakšno nezaupanje. Dobili so občutek, da jih čakajo usodni dogodki, ki ne bodo uresničili združitve, kot so si jo zamislili s *Krfsko deklaracijo*. V spominih je ugotavljal, da se črni pogledi na prihodnost sicer niso uresničili, vendar je ostalo »želo nezaupanja« med Pašićem in Trumbićem, ki je »zastrupljaj[o] medsebojne odnose tekom leta 1918 in pozneje«. Formalnosti so oblikovali na nekaj manj pomembnih sejah, vendar se Pašić zadnje ni udeležil zaradi domnevnih pomembnih državnih zadev, čeprav so člani konference videli »Pašićevo brado med vrati«. ⁶⁴

Krfska konferenca je potekala 35 dni, in sicer od 15. junija do 20. julija, v tem času pa so imeli 28 plenarnih sej. ⁶⁵ Vošnjak je v spominih oporekal trditvam, da je bila *Krfska deklaracija* mednarodno dejanje, zaključeno med dvema mednarodnima ustvarjalcema: »Jugoslovanski odbor ni bil mednarodni faktor, ampak sta bila Srbska Vlada in Jugoslovanski odbor emanacija neke edinstvene narodne volje, ki se je izražala v nešteti pojavih.« *Krfska deklaracija* je bila zaveznikom uradno sporočena kot državni program Srbov, Hrvatov in Slovencev: »*Krfska deklaracija je svečani proglas Srbske Vlade in J.O. kot mandatarjev avstro-ogrskih Jugoslovancev, da se imajo Srbi, Hrvati in Slovenci združiti v eno državo v okviru edinstvene, neodvisne demokratične in parlamentarne Monarhije z dinastijo Karađorđevića.*« ⁶⁶ V pogovoru s Calvertom je Vošnjak pripomnil, kako »pikantno« je, da je ta predstavnik svetovnega lista mislil, da so njihove zahteve večje kot pred podpisom *Krfske deklaracije*. Po njegovem je bil to dokaz, kako »živo« je vplivalo mišljenje, da so zahteve srbske vlade drugačne od zahtev JO. ⁶⁷

A že leta 1920 je v razpravi *Naš sadašnji ustavni položaj* dr. Štefan Sagadin zapisal, da je *Krfska deklaracija* sicer pomemben politični akt, vendar za pravnika ni imela neposredne pomembnosti, saj JO ni predstavljal nobene državne ali mednarodnopravne osebnosti, sam Pašić pa je med pogajanjem znova podal izjavo, da srbska vlada glede na svoje mednarodne obveznosti ne dojema deklaracije kot pravni akt, temveč kot »izjavo političnega karakterja«. Sagadin nadaljuje, da deklaracija ni pravni čin, temveč preprosta, s političnega stališča za prihodnjo združitev zelo pomembna ugotovitev soglasja med »predstavniki Kraljevine Srbije in uglednih Jugoslovancev iz Avstro-Ogrske glede ciljev in smeri, s katerimi naj bi prišli do državne združitve«. Po njegovem mnenju je bila *Krfska deklaracija* »potreben čin za orientacijo širših krogov avstro-ogrskih Jugoslovancev«. Kot takšna je imela odločilen vpliv na nadaljnji razvoj njihovega političnega opazovanja, hkrati pa je opravila veliko nalogo, s katero je zaveznike seznanjala z jugoslovanskim gibanjem. ⁶⁸

A tudi člani JO so se zavedali, da *Krfska deklaracija* ⁶⁹ ni rešila vseh vprašanj in da ni nujno, da bo vse tako, kot so zapisali, o čemer je Vošnjak pisal konec leta 1917: »Zanimivo poročilo Tr/umbića/ o nerešenih vprašanjih, to je glede vsega onega, glede čega ni došlo na Krfu do rešitve. /.../ Hrvati in Slovenci bodo izbrali vladarja, predno gredo na konstituantno. Določba o deklaraciji glede dinastije ne znači principialno zavzemanje za monarhijo.« ⁷⁰

⁶⁴ Prav tam: str. 261–263.

⁶⁵ Ante Trumbić, *politička shvaćanja i djelovanje*, str. 162.

⁶⁶ Vošnjak: *U borbi za ujedinjenu narodnu državu*, str. 265, 266.

⁶⁷ Prav tam, str. 273.

⁶⁸ Sagadin: *Naš sadašnji ustavni položaj*, str. 11.

⁶⁹ Krfska deklaracija je izražala kompromis med stališčem *Jugoslovanskega odbora* in stališčem Pašićeve vlade Kraljevine Srbije, v glavnem, kot je to kazalo, s centralističnim ustrojem. Viden kompromis se je kazal v formulaciji o »troimenem narodu«, čeprav se niti tu ni povsem opustilo stališče o večnacionalnosti naroda jugoslovanskih dežel. Čulinović: *Nacionalno pitanje u jugoslovenskim zemljama*, str. 10.

⁷⁰ Vošnjak: *Dnevnik*, str. 241.

Septembra 1917 je Vošnjak še vedno bival na Krfu, kjer je nekega večera bral članek o *Krfski deklaraciji*: »Proti večeru, ko je solnce zahajalo, pa mi je prišel v roke *Corriere della sera*, ki je imel vrlo ozbiljen članek o našem *patto di Corfu*. Med topovi smo se čutili varne mnogo bolj nego na nesrečnem Pinejos.«⁷¹ Štirideset let pozneje je še vedno s spoštovanjem gledal na *Krfsko deklaracijo*, katere tvorec je kot edini Slovenec bil tudi sam: »S ponosom morem trditi, da noben drugi narod ni v teku prve svetovne vojne, pa tudi ne v teku druge, formuliral svoj državni program na tak vseobsežen način. /.../ Nova država stoji v vseh funkcijah pred nami. /.../ Ako je Rousseau trdil, da nastaja država po pogodbi, se je moglo reči, da se je to zgodilo v našem primeru. Tu ni bilo osvajanja, aneksij, premoči volje silnejšega. Po poti svobodne diskusije smo prišli do zaključkov.«⁷²

Kljub podpisu *Krfske deklaracije* so se nesporazumi med JO in srbsko vlado vrstili. Tako Pašić ni želel privoliti v sporazum, ki bi izenačil JO s srbsko vlado. Zato je Trumbić 8. 10. 1917 britanskemu zunanjemu ministru Arthurju Balfourju poslal spomenico, v kateri je označil razlike v stališčih med JO in srbsko vlado. JO je zaradi odpora srbske vlade in razočaranja zaradi francoskega in britanskega stališča polagal vedno več upov v ZDA in ameriškega predsednika Thomasa Woodrowa Wilsona.⁷³ Tudi Vošnjak je razmišljal o ZDA in »blaginji« njihovega vstopa v vojno: »V nekem pogledu pomeni vstop Združenih držav v vojno za nas eno ogromno dobrobit. Dosedanja diplomatska akcija zaveznikov ni imela pravega ideološkega ozadja. Še vedno je to diplomacija starega sloga, ki mešetari za zemljo in ljudi, to je diplomacija, ki je zakrivila Londonski pakt, diplomacija, ki ne razume potrebe enotnosti Srbov, Hrvatov in Slovencev, diplomacija, ki bi bila zmožna hladnokrvno parcelirati Slavonijo na pravoslavni in katoliški kos.«⁷⁴ Prepričan je bil, da bi brez ameriške vojaške pomoči, Evropa ostala na istem in ne bi razrešila težav, zavezniki pa bi bili brez ZDA nezmožni rešiti »malo« Srbijo.⁷⁵

Že na Krfu so se zastavljala vprašanja, koga poslati v ZDA, saj niso želeli, da bi bila misija zgolj srbska. O tem se je Vošnjak v zadnjih dneh krfske konference pogovarjal s Pašićem. A Pašić je bil glede misije nekoliko v dvomih, saj ZDA še niso napovedale vojne Avstriji. Vendar ga je Vošnjak prepričeval, da jim bo Slovenci in Hrvati v ZDA uspelo prepričati v jugoslovanski program srbske vlade le, če bo misija jugoslovanska. Vendar je razumel Pašićeve dvome, saj je celo Ljubo Mihajlovič odstopil od svoje poslanske misije v Washingtonu, ker je v Beli hiši zagovarjal jugoslovanski program in ne razširjenega programa Srbije z izhodom na morje.⁷⁶

Naposled je bilo dogovorjeno, da bo jugoslovanski program ameriškim Slovincem in Hrvatom predstavil Vošnjak. Le nekaj dni pred odhodom mu je Trumbić dal napotek, da mora vseskozi imeti pred očmi *Krfsko deklaracijo*: »Rekel je, da moram smatrati *Krfsko deklaracijo* za sveto pismo, pri vseh prilikah zaviriti z nosom v njo.« Pri tem je Vošnjak Trumbića opomnil, da se ne sme pustiti usmerjati: »Jaz sem mu pa govoril, da ne sme on se pustiti voditi od njih, nego da mora on voditi njih.« Pred odhodom mu je dal Trumbić še nasvet, kako ravnati v daljni deželi: »Dal mi je svet, da ne smem hlastati za popularnostjo. Bolje je, da se ima za seboj manj ljudi in da so ti zanesljivi. Njegovo načelo je izravnati sukobe in samo radi tega obstoji odbor še vedno. Za odborovo delo se začne sedaj nova era, ker je konsolidiran.«⁷⁷

Emigranti v Londonu so se zavedali neenotnosti, navduševanje za JO v ZDA pa je bilo zlasti med Slovenci slabo. Tako so po dogovoru z regentom Ale-

⁷¹ Vošnjak: *Dnevnik*, str. 223.

⁷² Vošnjak: *Ustavni pogledi*, str. 160.

⁷³ Ante Trumbić, *politička shvaćanja i djelovanje*, str. 147, 148 in 150.

⁷⁴ Vošnjak: *U borbi za ujedinjenu narodnu državu*, str. 168.

⁷⁵ Prav tam, str. 169, 170.

⁷⁶ Vošnjak: *U borbi za ujedinjenu narodnu državu*, str. 310, 311.

⁷⁷ Vošnjak: *Dnevnik*, str. 247.

ksandrom tja poslali Vošnjaka, ki naj bi Slovence pridobil za podporo *Krfski deklaraciji* in nagovoril funkcionarje State Departmenta, naj pokažejo več posluha za priznavanje odbora. Rojake je moral prepričati, da nova država ne bo temeljila na vojaškem osvajanju, temveč na vzajemnem soglasju med Srbi, Hrvati in Slovenci iz habsburške monarhije ter Srbi iz kraljevine.⁷⁸

Deset let pozneje je Vošnjak v spominih o osvoboditvi in zaključku dela JO zapisal: »/.../ *Zmaga je dokazala, da smo šli po pravi poti. Naši sovražniki so hoteli stigmatizirati naš narod, da je naš narod bil v taboru premaganih. Iz dejstva, da se je naš narod boril na neki fronti, se ne sme nič sklepati. Vprašati se moramo, kakšen je bil pravi notranji motiv. Delal je to naš narod, ker je sugestivno čutil, da se bori proti nepravici, proti Londonskem[u] paktu. V svoji duši po svojih pogledih na najvišje državne probleme je bil cel naš narod v taboru zmagovalcev in ne premaganih.*«⁷⁹ Vendar pa niti sam ni mogel zanikati nesoglasij, ki so nastopila v JO. Čeprav sta obe strani želeli, da se jugoslovansko vprašanje »internacionalizira«, vendar sta ta pojem razumeli vsaka po svoje. Trumbić in člani JO so pod tem pojmom razumeli, da je treba pred zavezniki predstaviti zahteve po ozemljih, na katerih je živel »naš narod«, in da je treba pred zavezniki predstaviti zahtevo po jugoslovanskem zedinjenju na osnovi načela samoopredelitve naroda. S prvim delom se je Pašić sicer strinjal, a je tudi tu bil nekoliko zadržan. Zatrjeval je, da je sicer njihov cilj osvoboditev vseh Srbov, Hrvatov in Slovencev, toda ali bo mogoče izpeljati celotno osvoboditev, je bilo odvisno predvsem od izida vojne. Večja nesoglasja so se pojavila pri drugem vprašanju, saj je Pašić menil, da bo Srbija osvobodila Hrvate in Slovence ter da se združujejo na podlagi tega, ne na podlagi samoodločbe narodov. Poleg tega so obstajala nesoglasja tudi glede ocene mednarodne situacije in glede taktike in odnosov do zaveznikov. Trumbić je namreč mednarodno situacijo ocenil kot ugodno, predvsem zaradi vstopa ZDA v vojno, medtem ko Pašić ni bil tako optimističen. Pašić je prav tako opozarjal, da je treba biti z zavezniki previden, saj se v vojni ni reševalo le jugoslovansko vprašanje, temveč je obstajala množica drugih, mednarodnih.⁸⁰ Nerazčiščeno razmerje med JO in srbsko vlado je sicer ostalo, a ga je po Vošnjakovem mnenju na pravi tir spravila *Krfska deklaracija*. Ob tem je priznaval, da niti ta dokument ni mogel ustvariti popolne harmonije med njima in hkrati bil presenečen, da se niso pojavili še večje težave in spori.⁸¹ A ko se je v novi državi oblikovala vlada, so bila določila *Krfske deklaracije* spregledana. Vlada namreč ni upoštevala kvalificirane večine dveh tretjin poslancev, temveč je za sprejetje ustave določila le navadno večino. Razburjenje je okrepil še vladni centralistični predlog ustavnega načrta, ki je predvideval ukinitvev pokrajin in pokrajinskih vlad.⁸²

Vošnjak je veliko let pozneje še vedno menil, da je bila odločitev Slovencev za Jugoslavijo po razpadu Avstro-Ogrske pravilna in nujna. O tem je pisal v članku *Ustavni pogledi Krfske deklaracije*, ko je iz ljubljene države pred komunizmom pobegnil v ZDA: »*Nasprotno, bil sem prepričan, da je bilo slovensko zgodovinsko dejanje vedno in povsod povezano z jugoslovansko stvarnostjo in da so dogodki in povezave prve svetovne vojske samo logična posledica mnogostoletne evolucije, ki je prišla v devetnajstem stoletju do svojega jasnega izraza.*«⁸³

V pozni starosti je užaloščen razmišljal o pozabi in pomanjkanju smisla za tradicijo. Razmišljal je, kako sedanjost ni bila sposobna globlje proučiti dogodkov, ki so bili najpomembnejši za nastanek Jugoslavije. A trdno je verjel, da

⁷⁸ Lipušček: *Ave Wilson: ZDA in prekrjanje Slovenije v Versaillesu 1919–1920*, str. 222, 223; Rahten: *Od aneksijske krize*, str. 84, 85.

⁷⁹ Vošnjak: *U borbi za ujedinjeno narodnu državu*, str. 392.

⁸⁰ Janković: *Jugoslovansko pitanje i Krfska deklaracija 1917. godine*, str. 196–199.

⁸¹ Vošnjak: *Jugoslovanski odbor u Londonu*, str. 25.

⁸² Rahten: *Slovenska ljudska stranka v beograjski skupščini, Jugoslovanski klub v parlamentarnem življenju Kraljevine SHS 1919–1929*, str. 67–69.

⁸³ Vošnjak: *Ustavni pogledi*, str. 145.

bodo dogodki, povezani s poletjem 1917 na Krfu, za vedno ostali zapisani v jugoslovanski politični zgodovini. Odločilni preobrat je po Vošnjakovem mnenju bil vstop ZDA v vojno. V teh odločilnih zgodovinskih trenutkih krfska vlada z Nikolo Pašićem na čelu ni mogla več oklevati, izgubljala je tudi zaupanje v carja in Rusijo. Hkrati je srbska vlada morala priznati, da je JO enakopraven dejavnik. Naloga delegacije je sprva bila le proučitev trenutnih političnih vprašanj in na samem začetku niso niti govorili o kakšni deklaraciji. Vošnjak je velikokrat opozarjal na vprašanje notranje ureditve, čemur se je Trumbić vztrajno izogibal. Za Vošnjaka je *Krfska deklaracija* še vedno pomenila temelj skupne države Srbov, Hrvatov in Slovencev in še vedno je ponosno razlagal, da je v tistih dneh med tvorci deklaracije vladala enodušnost v pogledu prihodnjega skupnega državnega življenja.⁸⁴

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

ASS – Arhiv Studia Slovenica

- fond Vošnjak, t. e. 4, »Štiridesetletnica krfske deklaracije«, *Ameriška domovina*, 24. 7. 1957;
- fond Vošnjak, t. e. 5, Kako je došlo do Krfske deklaracije, Iz mojih uspomena, put na Krf;
- fond Vošnjak, t. e. 5, *A page from Yugoslav constitutional and religious history*, 1.

LITERATURA

Besede kralja Aleksandra I. Ljubljana, Sreska organizacija Saveza ratnih dobrovoljaca Kraljevine Jugoslavije, 1940.

Bevc, Vlado: The Corfu Diary of Dr. Bogumil Vošnjak. V: *The South Slav journal* 9, št. 3–4 (33–34) (1986): 25–27.

Čulinović, Ferdo: *Nacionalno pitanje u jugoslovenskim zemljama (Historijat njegovog razvitka)*. Zagreb, 1955.

Čulinović, Ferdo: Pravno-političko značenje Krfske deklaracije. V: *Jugoslavenski odbor u Londonu u povodu 50-godišnjice osnivanja* (ur. Bogdanov V. et al.). Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1966, 173.

Gačić, Aleksandra: *Dr. Bogumil Vošnjak – politik in diplomat, doktorska disertacija*. Maribor, 2014.

Grdina, Igor: Oblike parlamentarizma v obdobju 1918–1941, Slovenska politika in parlamentarizem v kraljevski Jugoslaviji (1918–1941), K zaželeni deželi: Tradicija zastopniških teles v južnoslovanskem prostoru pred letom 1918 in premisleki o ureditvi prihodnje skupne države. V: *Analiza razvoja slovenskega parlamentarizma* (ur. Vogrinec, Barbara). Ljubljana: Inštitut za civilizacijo in kulturo, 2005.

Janković, Dragoslav: *Jugoslovensko pitanje i Krfska deklaracija 1917. godine*. Beograd, Savremena administracija, 1967.

Janković, Dragoslav: Ante Trumbić na Krfskoj konferenciji. V: *Život i djelo Ante Trumbića*. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 1991, 62.

Jezernik, Božidar: Antropolog, ki je ljudem meril glave. V: *Niko Zupanič, njegovo delo, čas in prostor: ob 130. obletnici rojstva dr. Nika Zupaniča* (ur. Muršič, Rajko in Hudelja, Mihael). Ljubljana: Zupaničeva knjižnica, 2009, 63.

Lipušček, Uroš: *Ave Wilson: ZDA in prekrjanje Slovenije v Versaillesu 1919–1920*.

⁸⁴ ASS, FV, šk. 5.

Ljubljana, Sophia, 2003.

Ogris, Albin: Borba za jugoslovensko državo: načrt zgodovine in delovanja jugoslovenskega odbora v Londonu za časa svetovne vojne. Ljubljana, Tiskovna zadruga, 1921.

Petrinović, Ivo, Ante Trumbić: *Politička shvaćanja i djelovanje*. Zagreb, Nakladni zavod Matice hrvatske, 1986.

Prunk, Janko: Karađorđevići. V: *Enciklopedija Slovenije, 4 Hac/Kare*. Ljubljana, Mladinska knjiga, 1990.

Rahten, Andrej: *Slovenska ljudska stranka v beograjski skupščini, Jugoslovanski klub v parlamentarnem življenju Kraljevine SHS 1919–1929*. Ljubljana, Založba ZRC, 2002.

Rahten, Andrej: Od aneksijske krize do Ženevskega sporazuma: slovensko-srbski odnosi 1908–1918. V: *Slovenski diplomati v slovanskem svetu*. Mengeš, Center za evropsko prihodnost, 2010.

Sagadin, Štefan: *Naš sadašnji ustavni položaj*. Ljubljana, Tiskovna zadruga, 1920.

Stefanovski, Mirjana: Trumbićev projekat državnopravnog provizorijuma na Krfskoj konferenciji. V: *Život i djelo Ante Trumbića: prilozi sa znanstvenog skupa*. Zagreb, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 1991; str. 49–59.

Šišić, Ferdo: *Jadransko pitanje na konferenciji mira u Parizu*. Zagreb, Matica hrvatska, 1920.

Trgovčević, Ljubinka: *Naučnici Srbije i stvaranje Jugoslavije*. Beograd, Narodna knjiga, Srbska književna zadruga, 1986.

Vlajčić, Gordana: Konceptija južnoslavenskog interesa u govoru Ante Trumbića na Krfskoj konferenciji 24. lipnja 1917. V: *Život i djelo Ante Trumbića*. Zagreb, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 1991, 68.

Vošnjak, Bogumil: *U borbi za ujedinjenu narodnu državu: utisci i opažanja iz dobe svetskog rata i stvaranje naše države*. Ljubljana, Tiskovne zadruge, 1928.

Vošnjak, Bogumil: *Tri Jugoslavije (Jugoslavija v emigraciji – Jugoslavija v stvarnosti – Jugoslavija bodočnosti)*. Ljubljana, Narodna tiskarna, 1939.

Vošnjak, Bogumil: *Jugoslovanski odbor v Londonu, ob 25-letnici nastanka*. Ljubljana, Sreska organizacija ratnih dobrovoljaca Kraljevine Jugoslavije, 1940.

Vošnjak, Bogumil: Ustavni pogledi Krfske deklaracije. V: Marolt M., *Zgodovinski zbornik*. Buenos Aires, Slovenska kulturna akcija, 1959.

Vošnjak, Bogumil: *Dnevnik iz prve svetovne vojne*. Ljubljana, Arhiv Republike Slovenije, 1994.

SUMMARY

THE ROLE AND IMPORTANCE OF SLOVENIAN REPRESENTATIVE OF THE YUGOSLAV COMMITTEE IN THE CORFU NEGOTIATIONS IN JUNE 1917

The future of Slovenes and Slovene territory was one of the matters that was determined almost exactly 100 years ago on the picturesque Corfu island. Just before the summer, members of the Yugoslav Committee, amongst which were also Slovenes, traveled to negotiations with the Serbian Government. Refugee Serbian Government was based in Corfu during the war. The Slovenian part of the Yugoslav Committee delegation was represented by Dr. Bogumil Vošnjak who was also the sole Slovene signatory of the subsequently concluded Declaration. Dr. Niko Zupanič had made contact with the Serbian Government and ensured that Serbians included also Slovenes in their plans, in December 1914 with the Nis Declaration. The members of the Yugoslav Committee were called on to participate in the negotiations by the elder of the Serbian politics Nikola Pašić himself, but summons did not specify the subject of negotiations. However, the relationship between the Yugoslav Committee and the Serbian

Government was also undefined, in particular, because the Serbian Government did not regard the Yugoslav Committee as equal. Serbs treated the Slovene nation as even less equal, what had been worsened by the news of just read May Declaration, prior to negotiations. Serbs accused Slovenes of wanting to stay under the Habsburg scepter. The fact that the Yugoslav Committee and Slovenian politics did not cooperate in the home country up until 1918 is not the least insignificant. Also not insignificant is the fact that the members of the Yugoslav Committee were not unified, but they negotiated each for their respective issue. Moreover, disagreements started to show also between the representatives of the Yugoslav Committee. Bogumil Vošnjak as Slovene representative did not have an easy task having to persuade Serbs that Slovenes want to enter into joint country demonstrated by numerous speeches made by Vošnjak at the meetings and in private conversations with regent Aleksander Karađorđević and other important Serbian politicians. The Corfu negotiations which were not precisely defined before their beginning and during their course, lasted more than a month, while the end result was the signature of the Corfu Declaration. However, the Declaration did not have a significant impact as not even Pašić himself perceived it as a legal act, while disagreements between him and the president of the Yugoslav Committee Ante Trumbić even deepened. Due to all conflicts incurred, Trumbić had high hopes for the USA. Slovenian representative Vošnjak was sent there to win the support of Slovene and Croatian emigrants for the Corfu Declaration and for joining of all South Slavs, and he was also tasked to persuade State Department to not remain deaf to the wishes of the Yugoslav Committee.